

kulturele kroniek

literatuur

Louis-Paul Boon.

Zijn indrukwekkende tweeluik *De Kapellekensbaan* en *Zomer te Ter-Muren*; het 2e boek over de *Kapellekensbaan* publiceerde Louis-Paul Boon in resp. 1953 en 1956, in de roemrijkste periode van zijn schrijverschap. In deze romans zijn realisme en symboliek gemengd aanwezig; daarom vormen ze een soort intermediair tussen zijn realistisch werk, waaronder zijn debuut *De voorstad groeit* (1942), en zijn symbolisch-mythologische roman *De Paradijsvogel* (1958), een fascinerend werk dat de komponist Peter Schat inspireerde tot zijn experimentele opera *Labyrint*.

Aan de Ter-Murenlaan in het dorpje Erembodegem, aan de rand waarvan de schrijver in zijn landhuis *Isengrimus* woont, staat een kapelletje. In de volksmond wordt die laan naar het bedehuisje genoemd. Het lijevigste boek dat Boon heeft geschreven bevat in meer dan duizend dichtbedrukte bladzijden het verhaal van wat er in verleden en heden op de Kapellekensbaan te horen en te zien viel.

In de beknopte proloog van *De Kapellekensbaan* geeft de schrijver een samenvatting van dit machtig brok menselijke geschiedenis, dat in doordringende beelden aan de lezer voorbijflitst: in de kursief gedrukte passages beschrijft hij de tragische levensgeschiedenis van Ondineke, die geboren is „in 't jaar 1800-en-zoveel”; nauw met dit verhaal verweven is de moeizame „opgang” en de door niets of niemand te stuiten „neergang van het socialisme”. De door aanhalingstekens gemarkeerde woorden staan in de inleiding in kapitalen gedrukt, waarmee de auteur het hoofdthema van zijn boek aangeeft. Daar tussendoor - in de in romein gezette gedeelten - bekomentarieren Boontje zelf en een aantal andere personages Ondines ontwikkelingsgang, en tevens het actuele gebeuren in de huidige wereld. Zij zijn op zoek naar waarden waar

het in het leven op aankomt; ze proberen middelen te vinden om het verloren gaan van de socialistische idealen te voorkomen. Het geheel is verder gelardeerd met kritieken, anekdotes, fabels, ontwerpen voor de schelmenroman *De bende van Jan de Lichte* en met taferelen uit de geschiedenissen van Reinaert en Isengrimus. Zijn bewerking van de aloude boeken over de vos en de wolf, *Isengrimus*, *Le roman de Renart* en *Van den Vos Reinaerde*, zou hij in 1955 uitvoeriger in romanvorm presenteren in zijn *Wapenbroeders*. Van dit meesterwerk is pas onlangs bij de Arbeiderspers een tweede druk verschenen; het is een bijtende satire op het korrupte België, het twintigste-eeuwse rijk van koning Nobel en het bevat een vrijwel natuurgetrouwe beschrijving van de Belgische kommunistische partij. Reinaert „stond ten slotte weer op in onze eigen tijd: fel en uitdagend, cynisch en gevaarlijk, een hoon voor God en mens”, schreef Hellinga in zijn artikel *Het laatste woord is aan Firapeel*. *Wapenbroeders* is voor een deel rechtstreeks gebaseerd op de Reinaert-passages in *De Kapellekensbaan-Zomer te Ter-Muren*. Deze boeken bevatten echter meer dan het trieste verhaal van Ondineke, die onder invloed van haar milieu van een lief meisje tot een katijvig wezen verwordt, meer dan het commentaar van Boontje c.s.; de schrijver zelf typeert in zijn proloog zijn diptiek, „dat eeuwige boek dat gelijk een lintworm voortkronkelt”, als „een plas, een zee, een chaos”. In een vraaggesprek met D'Oliveira zegt de schrijver overigens dat deze karakteristiek ironisch moet worden opgevat; hij probeert wel degelijk in zijn werk van allerlei vaak heterogeen materiaal een architectonisch geheel te maken.

In de oktober-aflevering van het kritisch-polemische tijdschrift *Mep* bespreekt de neerlandikus G.J. van Bork, promotie-assistent aan de Universiteit van Amsterdam, in een tweënzestig pagina's tellend essay *De Kapellekensbaan-Zomer te Ter-Muren*. Het was tevens het laatste nummer van deze periodiek. Onlangs is een nieuw tweemaandelijks tijdschrift verschenen, *Totems* genaamd. *Mep* en ook *daele* zijn hierin opgenomen. Het wordt o.m. geredigeerd door Herman J. Claeys, Jan Emiel Daele, Hans

Louis-Paul Boon.

Plomp, Weverbergh en oud-Mep-redakteur en Boonspecialist Herwig Leus. In de tweede aflevering van *Totems* zullen Herwig Leus en Weverbergh een vraaggesprek met Louis-Paul Boon publiceren en een aantal exclusieve Boondokumenten als brieven, ongepubliceerde romanfragmenten en gedichten.

In zijn artikel in Mep behandelt Van Bork na een inleiding de structuur van de romans, de Reinaert-opvatting van Boon en de romanpersonages van de actuele roman, van die laag in de boeken die in het heden speelt; verder bespreekt hij de romanopvattingen van de schrijver, die deze in een reeks artikelen heeft gepubliceerd onder de titel: „Geniaal... maar met te korte beentjes”, Boons formulering van het menselijk tekort. Na zijn besluit geeft hij een beknopt commentaar op de bibliografie van en over het werk van de auteur die verre van volledig is en drukt hij een zestal bijlagen af. Hieronder bevinden zich brieven aan de Amsterdamse uitgever van de schrijver en Boontjes in memoriam-artikel naar aanleiding van het overlijden in 1967 van zijn vriend prof. dr. H. Yttersprot, de befaamde Rilke-, Kafka- en Van Ostayenkenner. Boon typeert in het herdenkingsartikel zijn manier van doceren met deze treffende anekdote: „Eens

had hij het (...) over Kafka. En zenuwachtig als steeds zwierde hij zijn horloge rond - het was nog aan een ketting - en midden zijn betoog vloog het horloge van de ketting, tegen de muur aan. Hij raapte het uurwerk op, zag dat het stuk was en zei: „En dat is nu Kafka... bij hem staat het uurwerk stil, hij bezit er een maar het wijst de tijd niet aan.”

In de onderhavige romans figureert zijn bewonderde vriend onder de naam prof. Spothuyzen, „een der 7 intelligente mensen van België”. Hij beëindigt zijn studie met een fragmentarisch verslag van een gesprek met de schrijver dat betrekking heeft op de besproken boeken.

In een speciale boekaflevering van het tijdschrift *Komma* (nr. 5/6, 1966), gewijd aan leven en werk van Louis-Paul Boon, heeft de Vlaamse kritikus Paul de Wispelaere in een voortreffelijk essay aangetoond dat *De Kapellekensbaan-Zomer te Ter-Muren* veel minder chaotisch zijn dan velen hebben vermoed. Ofschoon het personage Johan Janssens in het begin van het boek aan Boontje een nieuwe romanvorm suggereert „waarin ge alles holderdebolder uitkeert, kwak, gelijk een kuip mortel die van een stelling valt, blijkt de bouw ervan betrekkelijk evenwichtig te zijn en valt er toch een eenheid in te ontdekken. De Wispelaere heeft ook enkele aspecten van deze anti-traditionele anti-roman getoetst aan vergelijkbare buitenlandse romans van o.m. Sterne, Marivaux, Diderot, Keller en Gide en hij konkludeert dat het werk van Boon „in dit opzicht ingeschakeld staat in een Westeuropese traditie van weerbarstige en complicerende romanschriftuur.”

Nauw aansluitend bij deze stimulerende analyse onderzoekt Van Bork vooral die structurelementen en passages waarop De Wispelaere niet heeft geattendeerd. Hij maakt ook, om redenen die hij verantwoordt, van andere edities gebruik dan De Wispelaere, nl. van de 4e druk van *De Kapellekensbaan* en de 3e van *Zomer te Ter-Muren*. Zoals bekend wijzigde Boon zijn teksten bij herdrukken soms aanzienlijk. Een wezenlijk verschil in aanpak tussen hen is, dat Van Bork in tegenstelling tot de Vlaamse kritikus een royaal gebruik maakt van buitentekstuele gegevens als brieven, artikelen en ander werk van de schrijver, al blijft ook bij hem de tekst ultgangspunt.

In het roman-tweeluik onderscheidt hij globaal drie elkaar doordringende niveaus: 1. De Ondine-roman, het verhaal over Ondine en de arme beeldhouwer Oscar, dat loopt van 1800-en-zoveel tot de tegenwoordige tijd; het is de geschiedenis van de machteloze en tot mislukking gedoemde droom.

2. De aktuele roman, de commentaren, brieven, enz. van het gij-personage (de schrijver) en zijn vrienden en kennissen die in het heden een rol spelen, o.a. Johan Janssens, de dagbladschrijver en de auteur van de Reinaertgeschiedenissen, de Kantieke schoolmeester, mossieu Colson van tminnerie, de schilder Tippepotje, prof. Spothuyzen, Kramiek en Tolfpoets. Deze personages leiden een eigen leven, maar tegelijkertijd fungeren ze als symbolen en in deze functie zijn ze een spiegelbeeld van de schrijver.

3. De Reinaertgeschiedenis, spelend in de donkere en beboste tijd van de Middeleeuwen, die door Johan Janssens opgetekend wordt.

Vooraf de schrijver zelf fungeert als bindend element tussen de lagen: op het tweede niveau is hij het gij-personage en in die rol vervult hij de functie van auteur; daarnaast schrijft hij in de ik-vorm een aantal stukken van de aktuele roman. In het Ondine-gedeelte, ook geschreven door het gij-personage, treedt de auteur op als het overgevoelige jongetje Lowieke Boone, die vertelt en schildert. De joernalist Johan Janssens is een afsplitsing van Boon; hij noteert de verhalen over de „strijdmakkers” Reinaert en Isengrimus, die het derde niveau uitmaken. De grondelementen in het boek, ironie, twijfel, relativisme en innerlijke versplintering, spelen in alle drie de lagen een belangrijke rol; op elk niveau wordt het menselijk tekort gedemonstreerd. Uit de parallelle van de drie niveaus, die elk in een andere tijd spelen, blijkt verder de cyclische tijdsopvatting van de schrijver, die hij nog aksentueert door een open roman-einde; het is „een slot dat geen slot mag zijn, maar een open vraag moet blijven.” Wanneer aan het eind van het boek de tijdsdimensies van verleden en heden samenvallen - het verhaal van Ondine heeft dan de aktuele roman ingehaald - blijkt er niets veranderd te zijn: iedereen blijft dat wat hij altijd is geweest en altijd zijn zal en de wereld draait verder naar een doel dat geen doel is.

Parallele personages in de diverse lagen zijn bijvoorbeeld het zielige Oscarke, Johan Janssens en Isengrimus; ze vervullen een identieke sociale rol. De zienswijze van Boon op de Isengrimus-figuur wijkt af van de gebruikelijke: de wolf is bij hem niet allereerst de gulzige domkop en rankuneuze hoorndrager. Voor hem is hij een beeld van de kleine man, de underdog, wiens huid door de hogere machthebbers wordt afgestroopt, ondanks het feit dat hij in zijn arge-loosheid al zijn vertrouwen in hen heeft gesteld. Isengrimus is volgens Boons visie het komplement van Reinaert, de hyperintelli-

gente, superieure individualist, die volop aan zijn trekken komt, maar nooit dupe wordt. In zijn *Het evangelie van den reinaert*, een deel van zijn inleiding op *Wapenbroeders*, zegt de schrijver: „Wie niet slim is moet maar sterk zijn. En zo dan, laat uw bewondering uitgaan naar reinaert, die sluwe, die felle met den rooden baerde, en doe niet zoals ik, elaa... zoals isengrimus, de tragische, die het gelag en de gebroken potten had te betalen.”

Ik heb slechts op enkele punten uit de interessante studie van G.J. van Bork de aandacht kunnen vestigen. *De Kapellekensbaan* en *Zomer te Ter-Muren* zijn behalve onge-meen boeiende ook gekompliceerde romans. Zijn uitvoerige, niet principieel ergocentrische analyse in de laatste aflevering van *Mep* is bijzonder verhelderend.

Anton Claessens

Streuvels en Lateur: persona poetica en persona practica.

De hoofdtesis van het boek van Hedwig Speliers, *Omtrent Streuvels. Het einde van een mythe. Een anti-essay* (1968) luidt: het „gesplitste ik” dat onder het pseudoniem Stijn Streuvels een paar meesterwerken schreef, is een helemaal ander ik dan Frank Lateur die het Lijsternest bewoont. Zoals Streuvels zelf, die nochtans tot in den treure als alleen maar een „beschrijver” voorgesteld werd, schrijverwijze bepaalde ideeën heeft willen bewijzen, zo wil Speliers ook op de eerste plaats een tesis bewijzen. Hij doet dat aan de hand van een kronologische bespreking van Streuvels' werk. In dit oeuvre onderscheidt hij een aanloop (proza-proloog) in de jaren 1899-1901 en twee grote creatieve perioden (1901-1909 en 1926-1930). Tussen die twee grote perioden ligt een tussen-twee-stoelen-tijd van ongeveer 15 jaar (1911-1925). Van ongeveer 60 jaar schrijverschap nam Streuvels er 15 voor zijn rekening, Lateur daarentegen 45 jaar. Vooral bij de bespreking van het glansloze tussenspel werkt Speliers zijn tesis volop uit. Het dualisme Streuvels/Lateur, de ideologische diskrepantie tussen de twee ikken en het artistieke niveauverschil tussen de werken van Streuvels en die van Lateur zijn het scherpst waarneembaar in de periode waarin de creatief onbelangrijke Lateur zijn alter ego Streuvels bijna volledig overschaduwde had. Streuvels (de man van het pseudoniem) heeft zich ook in zijn beste creatief werk nooit helemaal kunnen losmaken van de hinderlijke Lateur-ik: anderzijds viel het Lateur veel gemakkelijker de creatieve